

Mieczysław Klimowicz, Zbigniew Goliński, Ewa Korzeniewska

Sprawozdania z podróży naukowych pracowników IBL

Biuletyn Polonistyczny 1/3, 22-29

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ków, a nie daty powstania utworów. W twórczości Tuwima zasada ta wydawała się jedynie możliwa. Praca niniejsza stanowi bowiem dopiero początek szczegółowych badań nad tekstami poety i w bardzo wielu wypadkach ustalenie szczegółowej daty powstania było jeszcze niemożliwe. Układ wg chronologii pierwodruków zawodzi jedynie w stosunku do iuvenilii oraz pozycji, których druk został opóźniony z przyczyn cenzuralnych. Rozbieżność między datą powstania a datą druku następuje również w wypadku większych utworów, drukowanych przez lat kilka fragmentami /np. "Kwiaty polskie"/. Dzieje tych utworów zostały opisane pod datą ukazania się całości.

W pracy tej elementem wykraczającym poza tradycyjną bibliografię są adnotacje. Uwzględniają one, po pierwsze: dane formalne dotyczące utworów /motta, dedykacje, pseudonimy i kryptonimy, pod jakimi ukazał się utwór, źródła, na podstawie których ustalano autorstwo utworów anonimowych, dane o materiale ilustracyjnym itd./, po drugie, ambicją ich było również podanie możliwie szerokiej informacji dotyczącej genezy i historii poszczególnych utworów. Przez rozwiązanie poszczególnych aluzji i rozszyfrowanie nazwisk "bohaterów" występujących w utworach poety próbowano dać możliwie pełne informacje dotyczące dziejów twórczości Tuwima i jej powiązań z życiem literackim, społecznym i politycznym.

Część druga "Monografii bibliograficznej" Tuwima, obejmująca bibliografię pisarza, zostanie oddana do druku pod koniec 1959 r.

SPRAWOZDANIE

Z PODRÓŻY NAUKOWEJ DO NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ

/14 kwietnia - 4 maja 1958 r./

Celem mojej podróży było odszukanie materiałów do literatury polskiej czasów saskich i Oświecenia w bibliotekach i archiwach niemieckich. Plan pobytu przedstawiał się następująco:

B e r l i n: przeglądnięcie katalogów rękopisów Stadtsbibliothek i Universitätsbibliothek oraz czasopism niemieckich z XVIII wieku.

Nawiązanie kontaktów i dyskusja w Institut für Geschichte der UdSSR, w którym część pracowników zajmuje się historią związków niemiecko-polskich w XVIII wieku.

D r e z n o: Zbadanie poloniców w Landesbibliothek i Landeshauptarchiv.

L i p s k: Zbadanie poloniców w Universitätsbibliothek i
Stadtsarchiv.

W y n i k i p o s z u k i w a ń

D r e z n o:

1/ Landesbibliothek. Biblioteka ta posiada sporo poloniców z XVII i XVIII wieku. Przeglądałem rękopisy z XVIII w., ciekawsze sfotografowałem /mikrofilm/. Do bardziej interesujących i nieznanych dotychczas należą:

a/ J.U.Niemcewicz, Mémoire sur le nouv. système des prisons etabl. dans les Etats Unis z r. 1803. Jest to autograf nie znanej dotychczas rozprawy publicystycznej Niemcewicza, liczący 168 stron wraz z dwoma jego listami do radcy Bosego, wyjaśniającymi genezę dzieła, sygn. e 16.

b/ Autografy 2 sztuk dramatycznych J.A.Załuskiego: "Nawrócenie św. Augustyna" i "Kolenda poetyczna", ofiarowane przez autora Marii Antoninie Walpurgis. W katalogu biblioteki obie te pozycje były nierozpoznane jako dzieła Załuskiego, sygn. e 162 i 163. Obie sfotografowałem /mikrofilm/.

c/ Rękopiśmienny słownik polsko-niemiecki z I połowy XVIII w.: "Najzużyteczniejsze słowa polskie i niemieckie, alfabetowym porządkiem zebrane i do pożytecznego zażywania Najjaśniejszemu z Królewiczów Polskich Książęciu Jego Mości Fryderykowi Augustowi, Dziedzicowi Saskiemu przez Jana Biernackiego S.P. Najświętszej Królowej Polskiej pokojowego podane w Dreźnie Roku Pańskiego 1758 dnia 21 maja", sygn. P. 205.

d/ Poza tym przejrzałem kilkanaście rękopisów, pisanych w języku niemieckim i polskim, z których zrobiłem wyciągi lub fotokopie. Są to przeważnie niemieckie satyry z końca XVII lub początku XVIII wieku, w których rozpoznałem źródła wielu popularnych satyr polskich czasów saskich, nawet oświeceniowych, np. słynne satyry w formie katalogów książkowych, "Carneval de l'Europe", Litany. "Herr erbarm dich unser", "Jetziger Zustand Europas 1697", "Gott verhänget alles, die Welt verdient alles" etc. Obok tego znalazłem kilka listów J.A.Załuskiego i Mitzlera de Kolof. Zamówiłem również mikrofilm rękopisu ciekawej satyry czasów saskich "Małpa człowiek", której jeden z nielicznych odpisów posiada biblioteka drezdeńska. Wprawdzie nad edycją tej satyry pracuje zespół poznański, ale temat ten interesuje mnie również, jako jeden z ciekawszych w literaturze z czasów saskich.

2/ Landeshauptarchiv. Posiada bogate zbiory poloniców z XVIII wieku, wprawdzie o charakterze raczej historycznym, ale zwłaszcza w olbrzymich zbiorach polskiej korespondencji można spotkać i korespondentów o nazwiskach literackich. Przejrzałem wszystkie rękopisy, które w inwentarzach określone zostały jako polonica /ok. 200 vol./ lub też mogły takie przypuszczenia nasuwać. Spośród zbiorów korespondencji wymienię ważniejsze: korespondencja Fleminga i korespondencja Brühla, które zawierają nieoceniony materiał do historii Polski z tego okresu. Z ciekawszych listów zrobiłem wyciągi lub też zamówiłem mikrofilmy. Najbardziej interesujące są listy J.A.Załuskiego /kilkadziesiąt/, Andrzeja St. Załuskiego /kilkaset/, Wacława Rzewuskiego, J.A.Jabłonowskiego, braći Czartoryskich, Stefana Garczyńskiego i inne. Są to listy wnoszące sporo danych biograficznych głównie do postaci literatów czasów saskich. Z innych zbiorów archiwalnych przejrzałem "Briefwechsel aus den Nachlassen Sauls". Znajdują się tu listy Ogrodzkiego, Czartoryskiego, pijara Antoniego Wiśniewskiego i in. Ciekawie wg inwentarza przedstawia się "Briefwechsel aus den Nachlassen Karls von Fritsch", niestety, rękopisy z tego zbioru nie powróciły jeszcze po wojnie do Drezna. W papierach Brühla znalazłem poza tym ciekawą gazetę "pisaną", wydawaną w latach 1740-1745 pt. "Polnische Fama" w języku niemieckim dla dworu saskiego, wraz z przywilejami dla wydawcy Jönischa.

L i p s k:

Spodziewałem się tu znaleźć archiwa firm wydawniczych, np. Breitkopf i Haertel, zawierające materiały do stosunków drukarskich polsko-niemieckich w XVIII w. Jak sprawdziłem na miejscu, archiwa te znajdują się jeszcze w posiadaniu firm prywatnych. Niestety, zbiory starsze oprócz archiwum muzycznego zostały wywiezione podczas wojny do Niemiec Zachodnich. W Staatsarchiv przejrzałem kilkadziesiąt voluminów protokołów tzw. Bücherkommission, która rozsądzała spory między księgarzami, udzielała zezwoleń na druk książek, cenzurowała je itp. Bardzo często spotykałem nazwisko polskiego drukarza i wydawcy Michała Grölla, a nawet znalazłem jego list w sprawie druku "Historii narodu polskiego" Naruszewicza. Niestety, więcej takich dokumentów zbiory te nie posiadają. Przejrzałem akta

fundacji Jabłonowskiego w Lipsku i wynotowałem ciekawe dane nie wykorzystane w pracy Waniczkówny na ten temat. Najbardziej jednak interesującym znaleziskiem w tym archiwum były księgi hotelowe Lipska z lat 1798-1806, które notują wiele nazwisk wybitnych Polaków przejeżdżających w okresie legionów do Francji. Do tych ksiąg dołączone są osobno oprawne raporty agentów policji, opinie władz policyjnych o przebywających w Lipsku Polakach. Z tych najciekawsza jest księga raportów policyjnych o Franciszku Ksawerym Dmochowskim z r. 1798-1799, który wracając z Francji, oczekiwał w Lipsku na pozwolenie króla pruskiego na powrót do Warszawy. Zezwolenie to załatwiał w Berlinie Ignacy Krasicki dla przyszłego wydawcy swoich pism. Dmochowski przebywał w Lipsku w towarzystwie Drozdowskiego i Rudnickiego, emisariuszy z Francji. Jest to materiał gotowy do dużego artykułu o Dmochowskim i jego powiązaniach z napoleońską Francją.

W zbiorach lipskiej Universitätsbibliothek nie znalazłem literackich poloniców osiemnastowiecznych. Są tam natomiast polonica dziewiętnastowieczne ze zbiorów Kestnera, np. listy Kościuszki, Dąbrowskiego, Fredry, Lelewela i in.

B e r l i n:

W katalogach rękopisów Stadtsbibliothek znalazłem zbiory autografów Krasickiego oraz opis jego kolekcji szytychów i portretów. Niestety, rękopisów tych biblioteka obecnie nie posiada.

Najcenniejszą jednak dla mnie zdobyczą w Berlinie było nawiązanie kontaktów z Institut für Geschichte der UdSSR, kierowanym przez prof. Wintera. Jeden z uczniów prof. Wintera, dr Heinz Lemke, zajmuje się stosunkami niemiecko-polskimi w XVIII wieku, napisał artykuł o Mitzlerze de Kolof, książkę o J.A.Załużkim i jego stosunkach z Wolffem, Gotschedem i pietystami /w druku/. Z nim też nawiązałem najbliższe kontakty, przedyskutowaliśmy możliwości i formy współpracy, m.in. możliwość publikowania prac na temat związków kulturalnych i literackich w czasopismach naukowych niemieckich itp., wzajemne recenzowanie książek, informacje o życiu naukowym, a nawet kwerendy materiałowe.

x

Mój trzytygodniowy pobyt w NRD był bardzo pożyteczny. Zbadałem pod kątem materiałów historycznoliterackich z XVIII wieku archiwa i biblioteki Drezna, Lipska i Berlina. Nawiązałem bar-

dzo cenne kontakty. Dla zamknięcia tych badań istnieje jeszcze potrzeba przejrzenia olbrzymiego archiwum w Merseburgu, które zawiera osiemnastowieczne pruskie archiwa, a zwłaszcza Geheimes-Staatsarchiv.

Adiunkt Mieczysław Klimowicz
Instytut Badań Literackich PAN

SPRAWOZDANIE Z PODRÓŻY NAUKOWEJ DO ZWIĄZKU RADZIECKIEGO

Celem mego wyjazdu do Związku Radzieckiego było bliższe zapoznanie się z polonicami literackimi epoki polskiego Oświecenia. Temat bliższy: satyra obyczajowa i polityczna wczesnego Oświecenia.

Czas trwania podróży: cztery tygodnie /od 28 maja do 25 czerwca 1958 r./.

Ośrodki: Moskwa, Kijów, Lwów.

W Moskwie /dokąd trafiłem poza planem podróży/ praca ograniczyła się do Biblioteki im. Lenina, gdzie w dziale rękopisów zapoznałem się z kilkunastoma pozycjami rękopiśmiennymi, z których na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza: Zbiór wierszy, t.I, 1806, bogaty w wiersze XVIII-wieczne /sygn. 1635 In. 2226/F 173/, Krytyki albo satyry światowe /F 218 N^o527/ i Collection des livres de S.E. Monseigneur le comte Chreptowicz, 1787 - katalog biblioteki Chreptowicza /1012 In. 1594b/. Materiały oświeceniowe w Bibliotece im. Lenina są bardzo skromne, natomiast znajduje się tutaj wiele cennych poloniców rękopiśmiennych wiążących się z polskim Oświeceniem.

W Kijowie /od 3 do 15 czerwca/ pracowałem przede wszystkim w Bibliotece Ukraińskiej Akademii Nauk, zasobnej bardzo bogato w interesujące mnie materiały. Nade wszystko ciekawie wypadł przegląd rękopisów dawnej biblioteki Litawora Chreptowicza ze Szozorsów /w całości prawie XVIII wiek/ oraz rękopisów dawnego Liceum Krzemienieckiego. Z przejrzanych blisko dwustu rękopisów wykorzystałem praktycznie 43, z których porobiłem notatki i wypisy, a także wydzieliłem do zmikrofilmowania 1040 stronice /Biblioteka uznała za stosowne potraktować owe mikrofilmy jako prezent, tłumacząc to dobrymi stosunkami, jakie panują między Polską a Ukraińską Akademią Nauk/. Plonem ośmiu roboczych dni w bibliotece było poza ogólnym zorientowaniem się w zasobach rękopisów oświeceniowych uzyskanie bardzo cennych materiałów doty-

czących ulotnej literatury wczesnego Oświecenia /okres konwo-kacji, konfederacji radomskiej, barskiej, sejmu delegacyjnego - 1773-1775/ w postaci odpisów, rejestrów, notatek provenien-cyjnych, chronologicznych itp.

Nieco gorzej powiodło mi się w Głównym Państwowym Archiwum Historycznym /3 dni robocze/, gdzie nie udało mi się do-trzeć do pewnej części interesujących mnie materiałów, chociaż Archiwum posiada zbiory nie tylko bardzo bogate, lecz co waż-niejsza, uporządkowane i kompletne /Zbiory Potockich - ok. 6 tys. jednostek rękopiśmiennych, Godebskich, Zamojskich, Tar-nowskich, Grocholskich, Platerów i Poniatowskich/. Z zasobów tych zbadałem tylko 37 jednostek: literariów i korespondencji, kilka autografów Krasickiego, Trembeckiego, Czartoryskiego, Kossakowskiego.

We Lwowie /od 16 do 25 czerwca/ zdążyłem zapoznać się najogól-niej ze zbiorami Biblioteki Akademii Nauk, udostępnionymi mi z niezwykłą życzliwością. Zbiory rękopiśmienne Biblioteki Aka-demii Nauk /dawne Ossolineum/ przedstawiają dla badacza Oświe-cenia niezwykłą wartość /zbiory Baworowskich, Ossolińskich, Sa-piechów, Radziwińskich, Klemensa Dzieduszyckiego/ i pełne ich wykorzystanie pod kątem nawet jednego określonego tematu wyma-ga kilkumiesięcznej pracy. Przejrzałem zaledwie niewielki uło-mek tych olbrzymich zbiorów, tj. ok. 300 rękopisów, wyselekojo-nowanych z inwentarzy i katalogów dla interesującego mnie te-matu. Rezultatem tej pracy było sporządzenie odpisów 48 mniej-szych utworów wierszowanych, wypisy proveniencyjne i chronolo-gizujące materiał oraz wyznaczenie około tysiąca stron do zmikrofilmowania. Nadto skolacjonowałem korespondencję Ignace-go Krasickiego z autografami znajdującymi się w tamtejszych zbiorach.

Z braku czasu nawet nie wstąpiłem do Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie materiały rękopiśmienne /polonica oświeceni-owe/ prezentowane są również dość bogato.

Kilkudniowy pobyt w ośrodkach tak zasobnych w materiały rękopiśmienne /Lwów posiada nadto bardzo ciekawe zbiory starodruków polskich, zwłaszcza byłej biblioteki Pawlikowskich/, jakimi są Lwów i Kijów, to o wiele za mało na kwerendę do tak skromnie zakrojonego tematu jak satyra obyczajowa i polityczna wczesne-go Oświecenia.

Adiunkt Zbigniew Goliński
Instytut Badań Literackich PAN

SPRAWOZDANIE Z PODRÓŻY NAUKOWEJ DO PARYŻA

/15 czerwca - 1 sierpnia 1958 r./

Mój wyjazd do Paryża miał trzy cele:

a/ uzupełnienie komentarza do przygotowywanego przeze mnie wspólnie z J.Czachowską wydania "Publicystyki paryskiej" G.Zapolskiej,

b/ zbadanie w Bibliotece Polskiej, czy nie ma jakichś materiałów rękopiśmiennych pozwalających na dokładniejsze określenie środowiska paryskiego Zapolskiej.

c/ zorientowanie się w opracowaniach dotyczących symbolizmu francuskiego, w związku z zamierzoną przeze mnie pracą: "Miriam jako krytyk w latach 1886 - 1900".

Zadanie pierwsze wymagało przejrzenia wielu tomów czasopism i źródeł z historii teatru. Przejrzałam więc zestawy repertuaru i tzw. Recueils Stoulling, zawierające materiały dokumentarne i wycinki z prasy. Dzięki uprzejmości kustosza biblioteki Arsenau mogłam też przejrzeć trudno dostępny rękopis pt. "Répertoire général de toutes les pièces représentées sur les Théâtres de Paris" /1885 - 1894/. W rezultacie dotarłam do kilkunastu artykułów, których miejsca druku Zapolska nie podawała, oraz ustaliłam autorstwo kilku wzmiankowanych w "Korespondencji" utworów dramatycznych.

W Bibliotece Polskiej, której personel z niebywałą uprzejmością pomagał mi w pracy, stwierdziłam, że wszystkie materiały rękopiśmienne tego okresu kierowano do Biblioteki Rapperswilskiej, gdzie zapewne spłonęły. Przejrzałam więc tylko pisma polskie z lat 1880 - 1900 wychodzące w Paryżu, co pozwoliło mi na stwierdzenie, że poza "Pobudką", dostępną i w Warszawie, nie znajdę materiałów dotyczących środowiska Zapolskiej.

Prace nad symbolizmem prowadziłam w Bibliothèque de l' Arsenal i w bardzo ciekawej Collection Jacques Doucet w Bibliothèque ^{Ste} Geneviève. Zestawiłam możliwie pełną bibliografię opracowań symbolizmu z lat 1900-1957. Przejrzałam ciekawsze z nich, ustalając hierarchię ich ważności dla badań nad polskim symbolizmem. Zapoznałam się z ważniejszymi czasopismami tego kierunku z lat 1883 - 1895 oraz z podstawowymi manifestami i artykułami z okresu "symbolizmu wojującego". Zainteresowania moje objęły też grupę Młodej Belgii i jej czołowy organ, "La jeune

Belgique", który przejrzałam w całości. Zorientowałam się też dokładniej w opracowaniach dotyczących Maeterlincka i w dziełach jego kariery na scenach świata. Zagadnienie to jest bowiem podstawowe dla badań nad edycją Miriamowską Maeterlincka.

W Collection Jacques Doucet, zawierającej bogaty zbiór materiałów dotyczących literatury belgijskiej i belgijsko-francuskich związków literackich, nawiązałam kontakty z pracownikami biblioteki, którzy zainteresowani poszukiwaniem kontaktów między Miriamem i Maeterlinckiem, obiecali mi pomagać i nadal w moich pracach. Niewielka ta biblioteka jest prowadzona wzorowo, posiada bowiem kartoteki bibliograficzne zawartości wszystkich czasopism. Było więc dla mnie wielką stratą, że po dziesięciu dniach mojego pobytu w Paryżu biblioteka ta została zamknięta na okres wakacyjny.

Doc. Ewa Korzeniewska
Instytut Badań Literackich PAN

ZBIORY IKONOGRAFICZNE BIBLIOTEKI INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH

W skład zbiorów ikonograficznych Biblioteki IBL wchodzi zasoby Fundacji im. J.J.Michalskich oraz archiwum fotograficzne Gabinetu Filologicznego im. G.Korbuła. Gromadzenie własnych zbiorów ikonograficznych Biblioteki zostało zapoczątkowane dopiero w 1958 r. zakupem kilkunastu mało znanych fotografii pisarza, przeważnie rosyjskich /L.Tołstoj i inni/. Należy tu podkreślić, iż wiele materiałów zgromadzonych w wyżej wspomnianych zbiorach odbiega swoim charakterem od ogólnie przyjętego rozumienia zasobów ikonograficznych. Przynależność ich do tych zbiorów wynika ze specyficznych warunków przejęcia ich przez Bibliotekę IBL jako zamkniętych całości.

I. Zbiory ikonograficzne Fundacji im. J.J.Michalskich

Zaczątkiem zbiorów ikonograficznych, jakie powstały przy bibliotece J.Michalskiego, były materiały dotyczące Mickiewicza, dla którego zbieracz miał specjalny kult. Zaczął od wizerunków Mickiewicza w najrozmaitszych wersjach i wydaniach, potem zbierał ilustracje do dzieł poety, podobizny ludzi znanych mu lub tych, którzy o nim pisali lub tłumaczyli jego dzieła, widoki miejscowości związanych z jego życiem oraz wszelkie przedmioty świadczące o kulcie poety w społeczeństwie.